

De Urkhovense Zeggen bij Nuenen, Noord-Brabant, in de winter van 1996

L. Spier & B. Torenbeek

After several weeks of extreme cold places in De Urkhovense Zeggen could be visited across the ice, which were not so easily to be reached otherwise. The most interesting found was *Physcia clementei*.

Inleiding

Tijdens een excursie in het najaar van 1993 werd ook een kort bezoek gebracht aan de Collse Zeggen (Van den Boom & Van Herk 1993). Aangespoord door verhalen over de lichenologische rijkdom van de Brabantse broekbossen, koesterden we al langer plannen om een van de mooiste broekbossen, de Collse Zeggen, nog eens te bezoeken. De lang aanhoudende vorst maakte het mogelijk tot in de verste uithoeken door te dringen. De vondst van de zeldzame nitrofyt *Physcia clementei* vormt de aanleiding tot dit verslag.

De Urkhovense of Collse Zeggen

De Urkhovense Zeggen, ook Collse Zeggen genaamd, zijn gelegen in het beekdal van de Kleine Dommel, tussen de Collse watermolen en het Eindhovens Kanaal. Voor de waterhuishouding spelen de Collsen de 2 km verder stroomafwaarts gelegen Opwettense watermolen een grote rol. Deze bestonden al rond 1200. Door de korte afstand tussen de watermolens had de Collse watermolen al vanouds hinder van het opstuwen van de Opwettense watermolen.

Het verval bij de Collse watermolen dreigde te klein te worden, waardoor het waterrad te veel weerstand kreeg door de hoge stand van het "onderwater". Daarom is bij de Collse molen al eeuwen geleden de mogelijkheid geschapen om het water extra hoog op te stuwen. Alleen dan was het verval regelmatig en groot genoeg om de molen draaiende te houden.

Door de opstuwning van het water ontstond er bovenstrooms een zeer nat, moeilijk of niet te ortginnen gebied (De Zeggen).

Waarschijnlijk is het mede vanwege de geringe bruikbaarheid van deze gronden, dat men juist hier grote delen ten behoeve van de turfwinning is gaan afgraven. De turfgraverij is - zij het op zeer kleine schaal - tot in deze eeuw voortgezet. Enkele plaatsen met open water herinneren daar nog aan. Wanneer de verlanding in een klotput in een ver genoeg stadium was, ging men het als hoiland in gebruik nemen. Hierdoor bestonden De Zeggen in de vorige eeuw deels uit moerassen en deels uit hoilanden.

Ook in deze eeuw heeft het landschap grote veranderingen ondergaan. De heidevelden op de hogere gronden zijn ontgonnen, in het beekdal zijn vooral elzenhakhoutbossen aangelegd en de hoilanden zijn bijna alle door het achterwege laten van de zomerse maaibeurt door riet vervangen.

Vooraf door de aanwezigheid van de Collse watermolen wijkt de voorgeschiedenis van dit gebied sterk af van de algemene situatie in het Dommeldal. Dit uit zich in het voorkomen van een bijzonder landschap en diverse minder algemene vegetatietypen, die vooral gecorreleerd zijn met de relatief omvangrijke gevarieerde overgangszone van de veengronden naar de minerale gronden met een geringe menselijke invloed. Voorbeelden hiervan zijn het "Orchideeënweltje", het "Orchideeëndammetje", de zone met koningsvaren en de vochtige Elzen-Essenbossen met eenbes en keverorchis. Ook landschappelijk zeer karakteristiek is het rietveld met de wilgenkoepels, dat - zeker in deze omvang - uitzonderlijk is.

Opmerkelijke vondsten

Deze winter met zijn periode van strenge vorst bood een unieke kans over het ijs diep in het bos door te komen. Het is een bijzondere ervaring in dit grillig gevormde wilgenbos door te dringen. Je waant je in een andere wereld. In drie dagen hebben we het terrein intensief doorkruist en verkend.

Sommige soorten uit 1993 konden we niet terugvinden, maar daar stond tegenover dat we ook soorten aan het lijstje konden toevoegen.

Naast een aantal gewone soorten valt de *Usnea* spec. te vermelden, die we er vermoedden en na lang zoeken ook vonden. Het baardmos

was niet al te groot, dus hebben we hem ongemeeld gelaten en niet nader kunnen determineren.

Ook bijzonder, misschien niet zo zeer door zijn aanwezigheid als wel door zijn verschijningsvorm, was een *Pseudevernia furfuracea* die, liggend op een horizontale tak, de rozetvorm vertoonde van een mooie *Hypogymnia physodes*, waar we hem aanvankelijk ook voor hielden.

De mooiste vondst was ongetwijfeld *Physcia clementel*.

P. clementel werd in de vorige eeuw op diverse plaatsen gevonden (Maas Geesteranus 1952). Deze eeuw is hij vijf maal in Friesland (Van Herk 1993) en één maal in Gelderland (Van Herk 1991) aangetroffen. In deze eeuw worden er geen vondsten vermeld uit de provincie Noord-Brabant (Maas Geesteranus 1952; Van Dobben 1993), zodat we deze vondst als de eerste voor deze provincie kunnen beschouwen. Alle waarnemingen van Kok van Herk werden gedaan op laanbomen, maar in de Collse Zeggen stond *P. clementel* diep in het bos; we vonden enkele kleine thalli tussen het mos op een ± 10 cm dikke wilgentak.

We denken dat dit verslag een waardevolle bijdrage is tot de kennis van de lichenologische rijkdom van de Collse Zeggen.

Literatuur

- Boom, P.P.G. van den & C.M. van Herk. 1993. De lichenologische excursie naar het oostelijke deel van de provincie Noord-Brabant in het najaar van 1993. *Buxbaumiella* 34:40-49.
- Dobben, H.F. van. 1993. Brabant revisited. In: *Vegetation as a Monitor for Deposition of Nitrogen and Acidity*. Proefschrift RUU.
- Herk, C.M. van. 1991. *Ecologische Atlas van de Gelderse Korstmossen groeiend op Eiken*. Provincie Gelderland, Arnhem.
- Herk, C.M. van. 1993. *Korstmossen en zure depositie in Drenthe en Friesland, hoofdrapport*. Provincie Drenthe en Provincie Friesland, Assen/Leeuwarden.
- Maas Geesteranus, R.A. 1952. *Revision of the Lichens of The Netherlands II. Physciaceae*. *Blumea* 7:206-287.
- Stuurman, R.J. & H. van de Weg. 1994. *De Hydrologie van de Urkhovense Zeggen bij Eindhoven*. TNO. Milieu en Energie.

Legenda bij de soortenlijst

1	165.6/383.7	5	165.4/383.7
2	165.6/383.5	6	165.5/383.5
3	166.1/383.2	7	165.6/383.3
4	165.8/383.6	8	165.7/383.3

a: *Alnus* sm: *Sambucus*
 f: *Fraxinus*
 p: *Populus* S: herbarium Leo Spier.
 sl: *Salix*

Aanvullingen op de soortenlijst van 1993, zijn met een * gemerkt.

Soortenlijst

<i>Bacidia arnoldiana</i>	1sl.2sl.5p/sl.6.7a/sl
<i>Buellia punctata</i>	3sl
<i>Candelariella reflexa</i>	1f/sm.2.3.5.6.7sl
<i>Cladonia coniocraea</i>	2a.3.5.6sl.7a
<i>Cladonia fimbriata</i>	5.6sl.7a
* <i>Cladonia glauca</i>	1sl
<i>Dimerella pineti</i>	1sl
<i>Evernia prunastri</i>	1.2a/sl.3sl.4p.5p/sl.6.7a/sl
* <i>Gyalideopsis anastomosans</i>	1.5.6.7sl
<i>Hypogymnia physodes</i>	2sl.4p.5p/sl.6.7sl.7a
<i>Hypogymnia tubulosa</i>	1f/sl.2a/sl.5.6.7sl.7a
<i>Lecanora conizaeoides</i>	3sl
<i>Lecanora expallens</i>	4p
<i>Lepraria incana</i>	1a/f/sl/sm.2a/sl.3sl.4p.5p/sl.6.7a/sl
* <i>Parmelia borrieri</i>	8slS
<i>Parmelia caperata</i>	1sl.2a
* <i>Parmelia elegantula</i>	6sl
<i>Parmelia glabratula</i>	2sl.7sl
* <i>Parmelia perlata</i>	1.2.3sl.4p.5sl
<i>Parmelia revoluta</i>	1f/sl.2a/sl.3sl.4p.5.6.7sl
<i>Parmelia saxatilis</i>	5.6.7sl
<i>Parmelia subaurifera</i>	1sl.2.3sl.4p.5.6.7sl
<i>Parmelia subrudecta</i>	1sl.2a/sl.3sl.4p.5.6.7a/sl
<i>Parmelia sulcata</i>	1.2a/sl.3.4p.5.6.7a/sl
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	1sm.7sl
<i>Physcia adscendens</i>	1sl/sm.2sl.3.5.7sl
* <i>Physcia clementei</i>	6slS
<i>Physcia tenella</i>	1a/f/sl/sm.2.3sl.4p.5.6.7a/sl
* <i>Physconia grisea</i>	6sl
* <i>Pseudevernia furfuracea</i>	6sl
<i>Ramalina farinacea</i>	1.2.3sl.4p.5.6sl
* <i>Usnea spec.</i>	7sl
<i>Xanthoria candelaria</i>	1f.4p.6sl
<i>Xanthoria parietina</i>	1f/sm.3.4p.5.7sl
<i>Xanthoria polycarpa</i>	1sl.4p.7sl